

Een hedendaags beschavingsoffensief

Wentink, T., *Tussen respect en schande: Beelden van een volksbuurt*. Utrecht: Jan van Arkel, 1997. 208 blz.

Dit boek gaat over een tweetal buurten in Rotterdam, Groenedijke en Buitenpolder, waar voorheen 'onmaatschappelijken' waren afgezonderd. De geschiedenis van de buurten laat een opmerkelijke culturele constan- te zien. De bewoners zijn van meet af aan benaderd als mensen met een afwijkend normbesef. Achtereenvolgens werd dit verbonden met on- maatschappelijk gedrag, met 'samenlevingstekorten', met maatschappe- lijke achterstelling dan wel sociaal-culturele deprivatie leidend tot een armoedecultuur. Ondanks intensieve aandacht en bemoeienis is het de locale overheid niet gelukt de buurtbewoners te 'beschaven'. Thans overheerst de verklaring dat door de 'subcultuur van de buurt' de aan- sluiting van de bewoners bij de samenleving geblokkeerd is. Tesamen met de aanhoudend hoge werkloosheid en de slechte woonomstandighe- den in de buurten resulteerde deze stand van zaken in de opdracht tot een onderzoek aan de sociaal-wetenschappelijke afdeling van de Rotter- damse sociale dienst waaraan de schrijver van het boek verbonden is. Dat onderzoek richtte zich op vijf thema's: werk en werkloosheid, buurt, sociale netwerken en externe relaties, woonomstandigheden en leefklimaat, zorg en dienstverlening, en de betrekkingen tussen de buurt- bewoners en de overheid.

Uitgangspunt van de studie is de gedachte dat sociale verschijnselen een probleem worden in het licht van subjectieve, waarderende en nor- matieve ideeën. In dit geval is dit uitgangspunt vertaald in de vraag naar de visies van de ambtelijke diensten en instellingen enerzijds en die van de bewoners anderzijds. Daardoor worden hun uiteenlopende definities van de problemen zichtbaar.

Het cultureel-probleem perspectief van ambtenaren en instellingen blijkt vaak haaks op dat van de bewoners te staan. De stabiele buurtbe- volking kent matrifocale familie- en buurtnetwerken waarvan de cohesie wordt bepaald door sterke onderlinge solidariteit en een grote sociale controle, met pesterijen en groepsdwang als minder vrolijke keerzijde. De interne spanningen zijn niet altijd te beteugelen en die stellen de meestal hulpeloze overheid voor problemen. Het lokale karakter van het

buurtleven vinden de bewoners geen probleem. In het volle besef dat de buitenwacht schande over hen spreekt, ontlenuen zij eigen waarde aan hun leefstijlen. Van een armoedecultuur lijkt, ondanks een harde kern van langdurig werklozen, ingrijpende financiële aanpassingen en een gering perspectief op een vaste baan, geen sprake te zijn.

Wentink schetst de ontwikkeling van botsende visies van een ondergeschikte en een dominante stam. De rode draad is deze: de overheid, vertegenwoordigd door de sociale dienst, het maatschappelijk werk, de woningbouwvereniging, de politie en de school, is voortdurend bezig om de bewoners naar het eigen beeld te (her)vormen. De bewoners gaan soms mee in dit aanbod van diensten, maar meestal niet. Zij hebben eigen opvattingen over eer en status, over zoals-het-hoort, over wat 'leuk' en 'gezellig' is. Mislukkingen in het beschavingsoffensief wijt de overheid aan de cultuur van de buurtbewoners en het daarin ontbreken van opvattingen over reinheid, onderhoud van de buurt en openbare dronkenschap. Actuele verklaringen worden stevast geënt op beelden uit het verleden. Het geschetste beeld heeft veel weg van de discussie over culturele aanpassingen van allochtonen aan de dominante Nederlandse samenleving. Ook daar wordt de 'eigen cultuur' van minderheden opgevoerd als de verklaring voor gebrekkige integratie.

Hoewel het boek geen duidelijk theoretisch kader heeft -Wentink gebruikt concepten eerder als een 'venster' op het onderzoeksmateriaal dan als onderdeel van een theoretisch perspectief - bevat de monografie de beschrijving van een mislukt beschavingsoffensief. De buurt en de beelden ervan hebben de homogeniserende modernisering overleefd. Dat betekent niet dat er geen veranderingen zijn opgetreden. Toename van onderwijsaspiraties, van criminaliteit en van zoektochten naar banen versterkten de externe oriëntatie van de buurtbewoners en braken het isolement van de buurten open. Ook heeft de sociale dienst de externe oriëntatie vergroot door middels een ruimhartig uitkeringsbeleid de bewoners deels te incorporeren in de bijstandsregelingen. Deze ontwikkelingen leidden tot ambivalenties bij beide partijen. Wentink slaagt erin om deze en soortgelijke differentiaties genuanceerd in beeld te brengen. Dat is de kracht van dit boek. De zwakte ervan is de impliciete kritiek op de overheid. Die zou de buurtbewoners moeten benaderen als competente burgers, niet disciplinerend en niet beschavend. Gelet op de vele vormen van 'deviant' gedrag die de auteur beschrijft, is het de vraag op zo'n benadering veel soelaas zal bieden.

Met zijn visie op de buurten sluit Wentink aan bij het debat over de integratie van allochtonen. Ook daar is te beluisteren dat de bewoners van concentratiewijken niet hooghartig moraliserend benaderd mogen

worden. Deze stellingname leidt tot een extreme vorm van cultuurrelativisme: de eigen cultuur is niet relevant, de problemen worden teruggebracht tot sociaal-economische verschijnselen als lage opleiding en daarmee verbonden hoge werkloosheid. Waar voorstanders van deze opvatting aan voorbijgaan is de ervaring dat binnen een wijk leden van dezelfde groep last van elkaar kunnen hebben. Een beschavingsnoodzaak is daarom niet zomaar weg te redeneren of te reduceren tot sociaal-economische maatregelen. Degenen die hieraan twijfelen moeten Wentink er maar op na lezen.

Ruben Gowricharn

Kinsey's leven

James H. Jones, *Alfred C. Kinsey. A public/private life*, New York & London: Norton, 1997, 937 pp, index, ill., f95.10.

De bioloog Alfred Kinsey (1894-1956) werd wereldberoemd door zijn sociologische statistiek van seksualiteit. Vooral zijn zeer lijvige studies *Sexual Behavior in the Human Male* (1948) en *Sexual Behavior in the Human Female* (1953) veroorzaakten een aardschok in de Verenigde Staten. Ze horen in de top tien van de sociologie van deze eeuw. Uit Kinsey's onderzoek bleek dat de overgrote meerderheid van de Amerikanen seksuele handelingen verrichtte die bij de wet verboden waren. Zelfbevrediging, homoseksualiteit, bestialiteit, orale en anale seks, seks voor en buiten huwelijk, prostitutie bleken veelvuldiger voor te komen dan vermoed. Kinsey slaagde erin van seks een media-hype en een alledaags gespreksonderwerp te maken. Hij droeg in belangrijke mate bij aan de emancipatie van seksualiteit die in het decennium na zijn dood de wereld in haar greep kreeg.

Over Kinsey's leven zijn eerder twee biografieën verschenen van de hand van Cornelia V. Christenson en Wardell B. Pomeroy, beide voormalige medewerkers van Kinsey. Jones kan met recht stellen dat zijn biografie de eerste serieuze studie is. Hij heeft een diepgaand onderzoek ingesteld, stapels archiefmateriaal doorgenomen en een vijftigtal personen uit kringen rond Kinsey geïnterviewd: familie, medewerkers, collega's, vrienden, subsidiegevers. Geen wonder dat de biografie bijna 1000 pagina's dik is. Jones neemt het hele leven van Kinsey door met een nadruk op de laatste twee decennia en het seksonderzoek.

Voorgeschiedenis, financiering, uitkomsten en ontvangst van het onderzoek komen in het boek uitvoerig aan de orde. Kinsey heeft altijd beweerd dat hij min of meer toevallig op het thema was gestoten. In 1938 uitgenodigd om een bijdrage te leveren aan een 'huwelijkskursus' op zijn Universiteit van Indiana te Bloomington, zou hij ontdekt hebben dat er geen betrouwbare gegevens waren over het seksuele leven van de gemiddelde Amerikaan. Volgens Jones was de werkelijke aanleiding evenwel Kinsey's seksuele leven dat was gefrustreerd door Amerikaans puritanisme. Al voor de huwelijkskursus op de agenda kwam, had hij seksuologisch onderzoek en seksuele voorlichting bepleit.

Kinsey begon met het interviewen van studenten op de huwelijkskursus maar vond al spoedig een ingang in de homosien van Chicago. Hij wierp een blik in een wereld die hij evenmin als andere wetenschappers kende. Helaas heeft hij er nooit een etnografische studie aan gewijd. In de beginfase betaalde hij het onderzoek uit eigen zak maar spoedig schoot zijn universiteit hem te hulp. Een te groot deel van het boek gaat over Kinsey's geldbesognes. Lang liep de financiering glad vooral door substantiële bijdragen van de Rockefeller Stichting. Het kwam tot de oprichting van een heus 'Institute for Sex Research', het tweede van dien aard ter wereld na Hirschfelds Berlijnse 'Institut für Sexualwissenschaft' (1919-1933). Toen begin jaren vijftig het politieke tij keerde en het congres onderzoeken instelde naar zogenaamd on-Amerikaanse activiteiten, was Kinsey wiens werk intussen wereldberoemd was, een voor de hand liggend slachtoffer. Iemand die de traditionele moraal zo grondig had ondermijnd, kon op weinig steun rekenen. De Rockefeller Stichting stopte met de subsidies aan Kinsey nog voordat een onderzoek was ingezet. De geldmachine haperde en Kinsey stierf als een teleurgesteld mens.

De uitkomsten van het onderzoek zijn overbekend. Op alle terreinen overtraden de Amerikanen seksuele verboden. Nog niet de helft van alle seksuele handelingen vond plaats binnen het huwelijk, volgens de toenmalige moraal de enige plek waar ze thuis hoorden. Jones benadrukt Kinsey's politieke boodschap die achter een sluier van cijferkunst verborgen lag. Kinsey bepleitte wetswijzigingen en sympathie voor mensen die veroordeeld werden voor seksuele handelingen die volgens zijn onderzoek eigenlijk doodnormaal waren. Hij was een kind van de Verlichting en geloofde heilig in de humanistische boodschap van de wetenschap.

Kinsey bereidde zich degelijk voor op de persstorm die zijn boeken opriepen. Journalisten werden ruim van te voren uitgenodigd in Bloomington om een samenvatting te lezen. Kinsey gaf ze een rondleiding op

zijn instituut en nam ze tevens een interview over hun seksuele leven af. Dat laatste deed Kinsey met veel bezoekers en financiers en gek genoeg tekende niemand, als we Jones mogen geloven, daar bezwaar tegen aan. Daardoor kreeg Kinsey vertrouwelijke informatie in handen die de bezoekers aan hem bonden, terwijl ze tegelijk een idee kregen van zijn werkwijze die ze zonder uitzondering prezen. Kinsey's aanpak wierp vruchten af en hij kreeg in één klap zoveel positieve aandacht als geen wetenschapper voor hem had gekend. Op langere termijn kwam ook veel kritiek los zowel op de morele boodschap als op de representativiteit van de steekproef.

Kinsey was als bioloog begonnen en de wesp was zijn specialiteit. Hij verzamelde alle mogelijke soorten op lange reizen die hem tot in Guatemala voerden. Het taxonomische wespenonderzoek bepaalde de vorm van Kinsey's seksuele statistiek die een optelsom was van orgasmes van blanke Amerikanen. Voor Kinsey was seks een biologische eruptie in de samenleving. Sociale factoren zoals religie, geslacht, opleiding en woonplaats bepaalden vooral de mate van seksuele repressie. Maar de voorstelling dat seksualiteit een specifieke vorm krijgt door allerlei sociale en historische omstandigheden was aan Kinsey niet besteed. Hij was geen theoreticus of statisticus, maar een taxonoom die vooral de variëteit op seksueel gebied benadrukte zoals hij dat eerder bij wespen had gedaan.

Kinsey heeft de sociologie van seksualiteit op de kaart gezet. Hij heeft een grote hoeveelheid weinig representatief materiaal verzameld. Dankzij hem is een eerste beeld ontstaan van het seksleven van Amerikanen. Bij zijn dood hadden hij en zijn medewerkers (alleen mannen) 18.000 seksuele levensgeschiedenissen vergaard. Als een echte verzamelaar wilde hij doorgaan tot de 100.000 hoewel noch zijn collega's noch om advies gevraagde statistici daar enig heil in zagen. Maar Kinsey was onstuitbaar in het aanleggen van collecties: eerst wespen, vervolgens klassieke platen en seksgeschiedenissen en ten slotte een seksbibliotheek die zijn weerga niet kent in de wereld. Er zijn heel wat processen gevoerd met de douane over de import van verboden materiaal voor de verzameling van het Kinsey Instituut.

Jones geeft een wat ambivalent beeld van de persoon Kinsey. De biografie vindt hem van de ene kant een held, van de andere kant legt hij zijn zwakheden meedogenloos bloot. De bioloog van de seks was een egocentrische betweter die geen tegenspraak duldde en politiek naïef was. Over zijn gezinsleven horen we vrijwel niets, misschien ook omdat Kinsey zich in zijn beste jaren gewoon geen privéleven toestond. Elke zondag was bij hem thuis een muzikale avond voor medewerkers, colle-

ga's en gasten. Kinsey draaide platen met klassieke muziek en gaf er een toelichting bij. Sommigen vonden het leerzaam, anderen gruwden van de gedwongen sfeer.

Het boek komt met opmerkelijke nieuwe gegevens over Kinsey's eigen seksuele verlangens. Hij blijkt een homoseksueel geweest te zijn die in de kast zat. Hij was keurig getrouwd en kreeg kinderen. Volgens Jones heeft hij ondanks zijn seksuele voorkeur weinig op homoseksueel gebied ondernomen. Twee maal raakte hij verliefd op medewerkers, maar veel seksueel plezier boden deze hetero-jongens niet. Van zijn onderzoek dat hem in een homowereld van pisbakken en parken bracht, heeft hij mogelijk mondesmaat gebruik gemaakt voor seksuele contacten maar erg duidelijk is Jones niet op dit punt.

Weinig twijfel bestaat over Kinsey's favoriete seksuele techniek, het inbrengen van objecten in zijn penis. Begonnen met strootjes eindigde hij met tandenborstels. Hierbij bond hij zijn ballen af. In zijn masochisme schijnt hij deze variatie eens zo ver te hebben doorgevoerd dat hij zich aan zijn ballen ophing. Volgens Jones was het een extreem geval van zelfvernedering nadat Kinsey zijn subsidies was kwijtgeraakt. In een recensie van deze biografie in de NRC (16-1-1998) ziet Paul Schnabel er zelfs een zelfmoord in. Jones maakt evenwel nergens melding van zelfmoordpogingen, ook niet in de betreffende passage.

Omdat de biografie te weinig is te weten gekomen over de seksuele strapatsen van zijn hoofdpersoon, draaft hij nogal eens door. Een causaal verband zoals hij suggereert tussen tegenslag en masochisme is dwaas omdat Kinsey met het gewroet in zijn penis al veel langer een masochistische inslag vertoonde. Ook is het niet waarschijnlijk dat de hangsessie een eenmalige opwelling was. Jones die erg met Kinsey is begaan, toont zich juist op het cruciale punt van de seksuele biografie weinig empathisch. Ondanks alle onderzoek blijft het seksleven van Kinsey voor wie dat van anderen een open boek was, een mysterie.

Meer duidelijkheid schept Jones over de seksuele verhoudingen op het 'Institute for Sex Research'. Medewerkers en geselecteerde gasten hadden seks met elkaar voor een publiek van geïnteresseerde toeschouwers onder wie vanzelfsprekend Kinsey. Hij bestudeerde met grote aandacht de fysiologie van het neuken. Ook de vrouwen van Kinsey en zijn medewerkers deden eraan mee. Voor zijn eigen echtgenote bood het een prettige ontsnapping uit een steriel geworden huwelijk. In een latere fase werden op het Instituut in het grootste geheim filmopnames gemaakt van homo-, hetero- en s/m-seks. Volgens Jones ging het bij deze seksuele verhoudingen niet om losbandigheid, maar om wetenschap. Een

puriteinse Kinsey kon seks het beste velen als het zakelijk en objectief bleef. Geen geseks voor het plezier, maar voor de kennis.

De biografie van Jones is gedetailleerd en interessant. Hij blijft helaas heel dicht bij de hoofdpersoon zodat de lezer weinig zicht krijgt op Kinsey's plaats in zijn tijd en wereld. Over de rechtse revolutie die zich in de Verenigde Staten vanaf het eind van de jaren veertig voltrok staat alleen hetgeen Kinsey direct betrof. Terwijl de lezer toch wel wil weten hoe de positieve ontvangst van Kinsey's werk zich verhiel tot de conservatieve terugslag van de Koude Oorlog. Hoe het kind van de progressieve New Deal in de netten raakte van een rechtse heksenjacht.

Jones lijkt teveel op Kinsey. Net als zijn hoofdpersoon is de biograaf vooral geïnteresseerd in het betere telwerk, maar nauwelijks in sociologische of morele vragen. Kritiek van antropologen, sociologen en Freudianen hoont Jones weg, net als Kinsey. Op één punt onderscheidt hij zich echter scherp van zijn voorbeeld. Terwijl Kinsey in de loop van zijn onderzoek steeds minder bezwaar kreeg tegen pedofielen, spreekt Jones met grote weerzin van 'child abusers'. Waar Kinsey in zijn queeste voor een vrijere seksuele beleving niets verkeers zag in seks van en met kinderen en gretig gebruik maakte van observaties van pedofielen over prepuberaal seksleven, walgt Jones daarvan. Sinds Kinsey zijn mensen vrijer gaan denken over seksualiteit maar kinderlijke seksualiteit vormt een absolute grens.

De biografie van Kinsey is onderhoudend maar ouderwets. Je zou wel willen dat er nu een socioloog opstaat die de mierenarbeid van Jones in verband brengt met het sociaal-historische onderzoek van seks in Amerika. Die wat meer te vertellen heeft over Kinsey in zijn tijd en over die merkwaardige verknoping van pervers voyeurisme en puriteins moralisme in hem en in zijn maatschappij.

Gert Hekma